

АНАЛІЗ СТАНУ ЛІСОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ

УДК 378.4.091.2БНАУ:005.336.3

ХРИК В.М., канд. с.-г. наук, доцент

ХАХУЛА Л.П., канд. пед. наук, доцент

КІМЕЙЧУК І.В., асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

hvm2020@ukr.net i_kimeichuk@nubip.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Виділені основні якості особистості здобувачів освітньої програми «Лісове господарство» Білоцерківського національного аграрного університету для успішного вирішення виховних завдань.

Ключові слова: психологічна педагогіка, виховання, виховний процес, моральні якості, свідомість, особистість.

Людська особистість, її духовне життя є результатом активної взаємодії індивіда і соціального оточення. Дослідження психологів розкривають основний методологічний принцип психологічної діяльності людини – єдності свідомості і діяльності. Згідно з цим принципом психічні явища виявляються і формуються в процесі діяльності. Провідною у формуванні є спеціально спрямовувана засобами виховання активність індивіда. На це звернув увагу основоположник вчення про вищу нервову діяльність І.П. Павлов [4], підкреслюючи, що поведінка людини обумовлена не тільки природженими властивостями нервової системи, а й впливом навчання і виховання. Завдяки високій пластичності нервової системи в ній все може бути змінено, тільки були б створені належні для цього умови.

Серед механізмів, що спричиняють вихованість, виключно важливу роль відіграють позитивні звички, які утворюються в результаті вправління дитини у суспільно корисних діях, у створенні умов життя, які відповідають морально-етичним нормам нашого суспільства. Роль звичок оцінював К.Д. Ушинський [1] сказавши, що тільки звички викривають наставнику можливості вносити свої принципи в характер вихованця, в його нервову систему, в його природу. А.С. Макаренко [1] вважав, що створені правильні уявлення проте, що треба робити, не будуть повними, якщо не виробити звичок переборювати тривалі труднощі. Звички відрізняються від навичок тим, що суттєвим в них є переживання задоволення або незадоволення, потяг до реалізації прагнень [1].

У виховній діяльності необхідно вдаватися також до механізмів переносу, або трансферу. Його суть полягає в тому, що істотне властивостей переноситься у схожі ситуації, на схожі в чомусь предмети. Це виявляється у трудових відносинах, а особливо в почуттях. І діти, і дорослі легко переносять свою образу, гнів, страх на інших людей, на організації, на ситуації. Негативні риси лідера колективу можуть переноситися на весь колектив, а почуття симпатії до якоїсь людини переносяться і на її друзів. Принципи переносу використовують психоаналітики, пояснюючи дитячі і юнацькі переживання любові, страху, гніву до об'єктів, які самі по собі цих почуттів не викликали.

Вдаючись до педагогічного виправдання виховних заходів, моральних прикладів,

створення виховних ситуацій, не можна ігнорувати названі вище механізми взаємодії індивіда з оточенням. Доброю стає та людина, яка в процесі свого життя постійно творить добро, коли доброта як якість обумовлює всі інші прояви особистості в процесі її життєдіяльності.

Виховний процес у Білоцерківському національному аграрному університеті є процесом взаємодії не суб'єкта і об'єкта, як традиційно вважають викладачі, а двох суб'єктів – наставника і здобувача. Тому, щоб виховати в здобувача ту чи іншу якість, наставник повинен знати, яку психолого-педагогічну «модель» треба обрати для його взаємодії саме з цим здобувачем. При цьому варто потурбуватись, щоб здобувач не сліпо сприймав аргументи і докази, а зважував усі «за» і «проти», самостійно приймав рішення, мав можливість висловлювати свою думку, заперечувати, вимагати пояснення, позитивно переживати те, в чому його переконують, відчув радість від схвалення його намірів і вчинків колективом. Типовою помилкою у вирішенні такого роду педагогічних задач буває підміна механізму переконання санкціями, категоричними вимогами. В процесі виховання можна досягти позитивного результату шляхом використання і інших засобів впливу, але за механізмом переконання залишається провідна роль.

Відомо, що навіть дуже переконлива інформація не буде сприйнята здобувачем, якщо наставник не виступає для нього авторитетною особою і сам не переконаний в тому, що він пропонує іншим. Тому, збираючись переконати в чомусь свого вихованця, педагог повинен сам бути переконаним в правдивості того, в чому він переконує здобувача, мусить спочатку завоювати в його очах позитивний статус, викликати повагу і довіру до себе. Отже, переконати – це означає не тільки інформувати, пояснювати, доводити на словах, скільки створювати певні умови діяльності для здобувача, при яких він би на власному досвіді переконався, що бути, наприклад, працьовитою, дисциплінованою, високоморальною людиною є вища цінність особисто для нього [4].

Щоб прояв тієї чи іншої позитивної риси відбувався в знайомих, звичних і незвичних умовах і ситуаціях, щоб виробити таку властивість у здобувача, варто створювати умови для вправління у її вияві. При цьому важливо визначити необхідну і індивідуально допустиму міру вправління, тренінгу. Доведено, якщо вправ буде мало, якість не зафіксується, якщо надто багато, може виникнути захисна негативна реакція – неприйняття виховного заходу.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що у процесі формування якостей особистості варто в основу кожного виховного впливу покласти певний психолого-педагогічний механізм взаємодії наставника і вихованця. Без знання такого механізму важко проєктувати і цілеспрямовано формувати якості особистості вихованця.

Розвиток людини здійснюється на фоні широкого діапазону можливих варіантів. Проте не всі з них мають позитивний напрям. В багатьох випадках у взаємодії біологічного і соціального, індивідуального і суспільного виникають протиріччя, які зумовлюють формування негативних якостей, що не відповідають нормам, вимогам соціального середовища, в якому живе індивід.

У структурі особистості часом набуває сили стійка спрямованість на власну вигоду, неодмінно вона у своєму житті буде намагатися більше взяти, ніж віддати іншим, тобто почне порушувати принцип справедливості. В результаті – неминучий конфлікт з колективом, який поставить її у становище ізольованої. Такій людині буде відмовлено у підтримці і взаєморозумінні, на шляху її мрій і сподівань виростуть міцні перепони.

Невимогливість, потурання формують безвідповідальність, у майбутньому може створитись ситуація, коли такій людині не довірять серйозної справи.

У молодих людей нерідко доводиться спостерігати прояви впертості, негативізму, які іноді стають у них якостями особистості. Причиною впертості виступає внутрішнє

прагнення посперечатися навіть тоді, коли для такої суперечки немає підстав.

Причиною відхилень у поведінці молодих людей є несформованість адекватної оцінки себе й інших. Неадекватна самооцінка може набути сталої якості, якщо з боку дорослих, оточення не буде здійснюватися її корекція. Так деякі здобувачі бувають переконаними, що викладачі і колеги їх недооцінюють. Зустрічаються і такі, які виявляють некритичність у самооцінці і надмірну критичність в оцінці інших. Можливі й такі варіанти, коли високо оцінюється тільки чуже, а не своє.

Характерною особливістю позитивної і негативної якості особистості є тенденція до їх відтворення у звичній формі. У вихованні багато уваги приділяється подоланню негативних звичок, які перешкоджають добробуту в сім'ї, успіху в навчанні, ідуть всупереч нормам поведінки в колективі. Негативна звичка є наслідком багаторазового повторення однієї або кількох негативних якостей, в стосунках з іншими, в реалізації шкідливих бажань і прагнень. Всі такі варіанти відхилень слід постійно враховувати при визначенні методів виховання як наставником, так і батьками. Крім зазначених відхилень у розвитку особистості спостерігаються й такі, як моральна байдужість, моральний догматизм, нерухливість звичок або злостивість. Всі ці нахили і звички потребують серйозної уваги до з'ясування причин їх появи, щоб можна було вжити належних виховних заходів [2].

Розкриваючи логіку виникнення негативних якостей, дослідники відзначають, що аналіз причин треба починати з ранніх стадій онтогенезу, коли під впливом несприятливих, іноді випадкових, малозначущих соціально-психологічних факторів виникають негативні для дальшого розвитку особистості психологічні утворення. Поступово узагальнюючись і поглиблюючись, набираючись усталеності, вони деформують особистість, перешкоджають формуванню позитивних її сторін. Негативні вчинки, забарвлюючись емоціями задоволення, спричиняють потребу в них, стають домінуючими властивостями особистості – її якостями. Такий вихованець стає мало чутливим до впливів соціально організованого виховання. Потрапляючи в стихію неупорядкованих впливів, він все більше і більше відхиляється від норми в своїй поведінці, аномальні якості його все більше закріплюються в його свідомості і виявляються в його вчинках навіть за умов відсутності тих факторів, що їх породили. Так виникає стійка дисгармонія особистісного розвитку [5].

Гармонійний розвиток особистості є загальнолюдською цінністю, в якій поєднуються інтереси суспільства і кожного з його членів. Положення про гармонію фізичного, розумового, морального, естетичного і інших складових особистості стало одним із провідних для системи виховання.

Педагогічний процес виховання без психологічного аналізу гармонійної організації особистості може піти неправильним шляхом і опинитись у суперечності із своїми цілями. Такі суперечності найчастіше спричиняються порушенням єдності і взаємодії біологічного і соціального, внутрішнього і зовнішнього у розвитку особистості.

Якщо на певному етапі онтогенезу з'ясується, що ті чи інші новоутворення, риси, якості не були сформовані, випали з поля зору наставників, педагогів або виявилися нерозвиненими, то дальший розвиток особистості в цілому буде загальмований, може набути негативного напрямку. Відомі випадки, коли розвиток одних психічних якостей особистості випереджає інші. Наприклад, інтелектуальний розвиток молодої людини може відповідати віковим нормативам, але у спілкуванні, у своїй соціальній ролі, він виявляє інфантильність, наївність, надмірну довірливість тощо.

Певні суперечності існують між свідомістю підростаючої особистості і світом підсвідомого. Так, вихованець може усвідомлювати один мотив, визнавати правильність тієї чи іншої мети, а в дійсності несвідомо керуватися зовсім іншими потягами,

прагненнями, намірами. Якщо самооцінка у людини завищена, переважає впевненість у собі, то її особистість розвивається дисгармонійно. У такому випадку причиною дисгармонії виступає суперечність між безпосередніми, нерідко неусвідомлюваними намірами і значущими для здобувача суспільними вимогами. Суперечності свідомого і несвідомого виявляються у боротьбі мотивів і виборі засобів їх досягнення, в «хочу» і «можу», у прийнятті рішень і їх виконанні, у самооцінці і визначенні того, що варто прийняти, а від чого відмовитися [3].

Для юнака ще характерне поєднання якостей і підлітка і дорослої людини: він може, наприклад, виявляти надмірну критичність до інших і легко підпадати під чужий вплив, претендувати на незалежність і самостійність, але виявляти безпорадність у ситуаціях, коли треба вирішувати і діяти самостійно. Психолого-педагогічною передумовою формування гармонійної особистості варто вважати перш за все послідовну орієнтацію батьків, викладачів, наставників та інших суб'єктів виховання на цілеспрямований розвиток у здобувачів якостей особистості. При цьому найважливішими з них є якості гуманіста і творця, які, по суті, інтегрують всі сторони діяльності людини.

Таким чином, формування моральних якостей особистості, їх розвиток виступають однією з важливих передумов успішного вирішення виховних завдань, які розв'язує наставник. Проте, досягти позитивного ефекту, запобігти дисгармонійності і відхиленню у розвитку можливо лише за умови врахування психологічних закономірностей і механізмів виховного процесу.

Список літератури

1. Дем'янчук Т. Виховний процес у вищому закладі освіти. К., 2003. С. 88–91.
2. Левківська Г. П., Сорочинська В. Є., Штифурак В. С. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти : навчальний посіб. К., 2001. 128 с.
3. Лисенко В. П., Сопівник Р. В., Сопівник І. В. Журнал та методичні матеріали наставника студентської групи. К., 2010. 124 с.
4. Педагогічна психологія : навч. посібник за ред. Л. М. Проколієнка, Д. Ф. Ніколенка. К., Вища школа, 1991. 183 с.
5. Хрик В. М. Системний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців лісового господарства. *Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України: вчора, сьогодні, завтра* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 листопада 2021 р.). Київ. С. 242–244.